3.10.2022 EOAK/5785/2022

Eduskunta
Lakivaliokunta
lav@eduskunta.fi

Viite: Lakivaliokunnan kokous ti 18.9.2022 klo 9.30/10.00, **HE 144/2022 vp ja TPA 94/2022 vp**

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

Toimenpidealoite alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikojen nopeuttamisesta

Lakivaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kirjallista asiantuntijalausuntoa ja asiantuntijaa kuultavaksi yllä mainitusta hallituksen esityksestä ja sen kanssa yhdessä käsiteltävästä toimenpidealoitteesta.

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia. Esityksen tavoitteena on nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä. Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte viivytyksettä. Tuomioistuimessa pääkäsittely olisi näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Pyydettynä lausuntona totean seuraavan.

Yleistä

Esitetyt lainsäädäntömuutokset ovat samansuuntaisia kuin mitä itse esitin omana aloitteena tutkimassani, syyskuussa 2020 ratkaisemassani asiassa EOAK/5625/2020. Kannatan esityksen ja toimenpidealoitteen ajatusta niissä tarkoitettujen rikosasioiden kiireellisestä käsittelystä. Myös kiireellisten asioiden ehdotettu rajaus esitetyn tyyppisiin rikoksiin on mielestäni hyväksyttävä.

Erittäin keskeistä kuitenkin on, että pelkät lainmuutokset eivät riitä. Viranomaisille tuleekin varmistaa riittävät resurssit, jotta säädösten uudistamisella olisi todellista positiivista vaikutusta. Ilman lisäresursseja muiden rikosasioiden käsittely viivästyy. Myös viranomaistoiminnan laatu voi kärsiä, jos lapsia koskevia asioita joutuvat käsittelemään poliisit ja syyttäjät, jotka eivät ole erikoistuneet näihin asioihin. Ylipäätään ei ole syytä vähätellä niitä käytännön ongelmia, joita puheena olevien asioiden kiireellisen käsittelyn toteutumisen esteenä on. Kuten muissakin rikosasioissa, ongelmia on odotettavissa erityisesti laajojen rikoskokonaisuuksien käsittelyssä.

Tämän lisäksi nostan ehdotetuista lainmuutoksista esille muutamia ongelmallisina pitämiäni seikkoja.

Rikoksen uhrin iän rikoksentekohetkellä tulisi olla ratkaisevaa

Pidän varsin huonosti perusteltuna ensinnäkin sitä, että esityksen mukaan määräävää ei ole asianomistajan ikä rikoksen tekohetkellä, vaan toimenpiteen suorittamisen eli säännöksen soveltamisen hetkellä. Sinänsä näin on todettu esim. alaikäisten vastaajien osalta nykyisenkin esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 2 momentin perusteluissa (HE 222/2010 s. 189).

Tämä on kuitenkin nähdäkseni ristiriidassa esityksen tarkoituksen kanssa. Ei ole mielestäni perusteltua, että rikosprosessi, joka olisi sitä aloitettaessa asianomistajan iän vuoksi kiireellinen, muuttuisikin pitkittyessään ei-kiireelliseksi, jos asianomistaja täyttää 18 vuotta.

Itse asiassa esitutkinnan osalta ehdotetun esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentin sanamuoto näyttäisi pikemminkin puoltavan tulkintaa, että uhrin ikä tekohetkellä on ratkaisevaa (”jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta… rikosta”).

Korostan, että nimenomaisena tavoitteena on nopeuttaa alle 18-vuotiaisiin lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyä kaikissa rikosprosessin vaiheissa. Tähän lähtökohtaan ja sen perusteisiin sopii mielestäni hyvin huonosti se, että asioiden viipyminen ri-

kosasioiden käsittelyketjussa voisi vähentää asian kiireellisyyttä. Ratkaisevaa tulisikin nähdäkseni olla uhrin ikä epäillyn rikoksen tekohetkellä siten, että asian kiireellisyys säilyisi läpi koko rikosprosessiketjun. Kiireellisyyden taustalla olevat syyt eivät poistu asian viipymisen myötä. Esityksessä (s.12) on viitattu yleisesti ”lainsäädännön systematiikkaan”, mutta en tässä yhteydessä pidä tuota perustelua vakuuttavana. Sinänsä olisi perusteltua pitää myös vastaajan kohdalla kiireellisyysperusteena nimenomaan hänen ikäänsä tekohetkellä. Rangaistusta tuomittaessakin ratkaisevaa on vastaajan ikä tekohetkellä (esim. rangaistusasteikon lieventäminen rikoslain 6 luvun 8 §:n mukaan).

Myös kirjallisen menettelyn tulisi olla kiireellistä

Tuomioistuinkäsittelyn osalta pitäisin perusteltuna, että säädettäisiin myös muiden kuin pääkäsittelyssä ratkaistavien asioiden kiireellisyydestä, kun on kyse alaikäisestä asianomistajasta. Asianomistajan näkökulmasta kyse on tarpeesta saada asiaan joutuisasti ratkaisu, eikä tältä kannalta ole merkitystä, missä menettelyssä asia ratkaistaan. Vastaajan osalta vastaavaa sääntelyn muutostarvetta ei ole, kun rikosasia voidaan ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta kirjallisessa menettelyssä vain, jos vastaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5a luku 1 §).

Esityksen mukaan (s.12) tarvetta kirjallisen menettelyn kiireellisyyteen ei ole, koska jo nykyisin nuo asiat käsitellään keskimäärin huomattavasti nopeammin kuin pääkäsittelyssä ratkaistavat asiat. Se, että näin varmastikin keskimäärin on, ei ole peruste olla säätämättä velvollisuutta kiireelliseen käsittelyyn, jolloin varmistetaan, että kaikki lapsiin kohdistuneita rikoksia koskevat asiat ratkaistaan kiireellisesti myös kirjallisessa menettelyssä.

Esitutkinnan priorisointiperusteita tulisi säädellä yleisemminkin

Rikosprosessien viivästyminen on pitkään ollut ongelma Suomessa. Tämä on tullut esille niin kansallisessa laillisuusvalvonnassa kuin myös EIT:n oikeuskäytännössä. Sekä pitkään viipyneiden esitutkintojen että syyteharkintojen määrät ovat viime vuosina kasvaneet voimakkaasti.

Rikosasioissa asian käsittelyn kokonaiskestoon voi oleellisesti vaikuttaa jo esitutkinta, joka voi varsinkin laajoissa rikoskokonaisuuksissa kestää usein pitkään. On myös ollut havaittavissa, ettei nykyistä rikosprosessia ja muutoksenhakujärjestelmää ole luotu tällaisia juttuja varten. On selvää, että rikosasioiden käsittelyn viivästymiseen vaikuttaa koko rikosprosessiketjun – poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten – niukka resursointi.

Nyt esitetään, että eräiden lapsiin kohdistuneiden rikosten esitut-

kinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely säädettäisiin kiireelliseksi. Kuten olen edellä todennut, tämä on perusteltua.

Käsitykseni mukaan asiaa olisi kuitenkin perusteltua tarkastella myös yksittäistä/yksittäisiä kiireellisyysperusteita laajemmin. Viranomaisten resurssit ovat rajalliset ja kun joku asiaryhmä säädetään kiireelliseksi, niin tämä tarkoittaa, että muut jutut joutuvat odottamaan, jos resurssit pysyvät samoina. Esitutkintalaki lähtee esitutkintapakosta. Se, joka päättää, missä järjestyksessä asiat tutkitaan, käyttää merkittävää yhteiskunnallista valtaa. Nyt tämä harkinnan tekevät hyvin hajautetusti yksittäiset tutkinnanjohtajat (ja käytännössä tutkinnanjohtajien suurista juttumääristä johtuen myös tutkijat), jolloin on vaikea saavuttaa kovin yhtenäistä linjaa. Minulla ei ole tiedossani, että Poliisihallitus tai joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta poliisilaitokset olisivat linjanneet juttujen priorisointikriteerejä.

Viime aikoina on ollut lapsiin kohdistuneiden rikosten lisäksi esillä monia muitakin asiaryhmiä, joiden on katsottu vaativan ripeämpää käsittelyä, esimerkiksi läheisväkivalta, seksuaalirikokset, ihmiskaupparikokset. On hyvin oletettavaa, että keskusteluun voi nousta myös muita rikostyyppejä.

Sinänsä pelkästään lakia muuttamalla ei jutturuuhkia saada purettua. Olisi mielestäni kuitenkin perusteellisesti arvioitava, olisiko priorisoinnin yksityiskohtaisemmalla ja kattavammalla sääntelyllä lakitasolla saavutettavissa joitain hyötyjä. Esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely ovat kaikki varsin työvoimavaltaisia prosesseja, joten käytettävissä olevien työntekijöiden määrä ja laatu on keskeistä. Jos lähtökohtaisesti kaikki asiat on tutkittava ja jos ainakaan kovin olennaisia henkilöstölisäyksiä ei ole odotettavissa (eli viipymiset olisivat varsin pysyvä ilmiö), olisi mielestäni perusteltua, että priorisointi ei jäisi yksittäisten virkamiesten vastuulle. Julkisen vallan tulisi ottaa kokonaisvaltaista vastuuta päätettäessä rikosasioiden käsittelyjärjestyksestä. Tämä edistäisi muun muassa yhdenvertaisuuden toteutumista. Se, että kasvavia juttumääriä yritetään hallita (valitettavasti joskus hyvinkin heikoin perusteluin) esitutkinnan toimittamatta jättämis-, keskeyttämis- tai rajoittamispäätöksillä, ei ole kestävää. Usein käytännöt ovat myös epäyhtenäisiä ja epäjohdonmukaisia.

<u>Ehdotettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a § 3</u>

Ehdotetun säännöksen mukaan syyttäjän on puheena olevissa rikosasioissa ”kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä.”

Käsitykseni mukaan sen ratkaiseminen, nostaako syyttäjä syytteen ja syytteen nostaminen ovat yksi ja sama asia. Pitäisin riittävänä, että säädettäisiin, että syyttäjän on kiireellisesti ratkais-

tava, nostaako hän syytteen. Tällöin poistuisi myös – mielestäni turha – kysymys siitä, vaikuttaako ja miten jälkimmäisen lauseen ilmaisu ”ilman viivytystä” asian kiireellisyyteen.

Samoja ilmaisuja sinänsä käytetään mainitun lain alaikäisen epäillyn syyteharkintaa koskevassa säännöksessä. Ilmaisut ovat alun perin lähtöisin 1990-luvulta (hallituksen esitys 82/1995 vp), jolloin oli ajateltavissa, että syytteen nostamisesta päättämisen ja laatimisen aika oli erotettavissa siitä, kun syyte pantiin vireille eli ”nostettiin” (paperit toimitettiin käräjäoikeuteen). Nykyisin tällaista eroa ei voitane tehdä.

Totean vielä, että samaa ongelmallista ilmaisutapaa on käytetty myös lakivaliokunnan käsittelyssä paraikaa olevassa lähestymiskiellon tehostamista koskevassa hallituksen esityksessä 143/2022 vp, jossa siinäkin esitetään puheena olevan lain 1 luvun 8a §:n muuttamista.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos Juha Haapamäki

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asiahallintajärjestelmässä.